

5263

LAPPLAND

Sorsele

5263
Landsmåls- och Folkminnesarkivet
Uppsala

Pettersson, O.P., 1932

Svar på ULMA:s frågelista 19
Nödbröd

69 bl. 4:o

5263

51

Nödbröd och nödfoder.

Frägelista № 19.

Inom Sorsele socken ha ett mindre antal byar varit göastädla, godärsställen, där det har varit så örvist, örsäkert, att man där kunnat få skörda fulmata korn, fullmogt korn nästan vartenda år, eller där man åtminstone nästan årligen har erhållit säskorna, korn, dugligt till utsäde, Men dessa äro ej många till antalet. Bland de bästa godärsbyarna må nämnas Johannesberg, Högbrånna, Gargnäs och Örnäs. I det stora flertalet byar ha svåra, minvära öra eller nöra, olycksår, inträffat ti ömt, gång efter annan. I ett antal by

ar, där det är mycket frösylcent, har
 lätt för att frysa, hava svagår inträffat
 tätt efter varandra, så att man
 i sådana byar har erhållit 'utmata-
 körna', fullmoget korn, blott på sin
 höjd värt tredje eller fjärde år. Förnämlig-
 ta orsaken till svagår har varit, att
 städen har frusit bot, fördärvat av
 nattfrost. Denna olycka har vanli-
 gen inträffat under Lörsavikun
 eller Båsmesvikun, tiden 21 till 28 au-
 gusti, ty under den tiden ha de vä-
 ra frösträtkor, frösträtterna, inträffat.
 En annan orsak till missväxt un-
 der sommaren har varit, att det har
 blivit så sen en var, sen vår, att snön
 har legat kvar så länge kvar på
 åkrarna utefter vårsommaren, och

och dessa, sedan snön äntligen gått bort,
 hållit sig så länge våta, att man ej har
 kunnat få göra bort värana, så och sät-
 ta potatis, förän närmare midsommar.
 Följden härav har blivit, att såden ej
 har kunnit mogna under den alltför
 korta tiden sommartiden, så att den
 blivit halosvagar. Här må i förbigåen-
 de nämnas, att man inom Sorsele ej
 har känt till och använt sig av sättet
 att sanda åkrarna d. v. s. att strö sand
 eller mull på snön över åkrarna, så att
 dessa därigenom hava tidigare blivit
 befriade från snötäcket, än då man
 har sandat dem. Ett och annat år
 har det även inträffat, att torkean un-
 der försommaren har varit så svår, att
 halmen på åkrarna har fenta, förtor.

kats, så att halmen på åkern har blivit
 så kort och 'kötäket', med så korta ax, att
 det har varit blott ett litet antal 'korn-
 grynn', korn, i axet. Ur denna halma har
 man visserligen fått moget korn, men
 mängden därav har varit så obetyd-
 lig, att den icke på 'lönstuder', tellvär-
 melsevis, har räckt till för hushållet,
 till utsädeskorn, kokmjöl och bröd-
 mjöl, om än korngrannen ha varit gro-
 va och väl utmatade. Torkan har
 emellertid förorsakat svagår blott
 i ett fåtal byar, där jorden i åkrar-
 na har bestått till övervägande del
 av sand, där man har haft 'sän-
 jösa te åkrä', sandjord i åkrarna.

Personer inom socknen, vilka ha-
 va uppnått en ålder av 70-80 år, hava

i friskt minne den skräckinjagande
 'stor wågastin', den svåra nödarsti-
 den, då det var sju mer eller mindre
 svåra wågar i följd efter varandra.
 Denna gruveliga tid varade från 1863
 till och med 1870. Svårast var det under
 år 1867. Det året lågo de stora sjöarna
 istäckta till midsommar. När man
 från byarna det året skulle fara dit
 'Zorka', färdas till kyrkbyn Sorsele,
 till midsommarhelgen, fick man ro i
 'läu wiken', rånder av öppet vatten,
 utefter stränderna, men över länd-
 darna, som sticka ut i sjön, fick man
 dra ga båtarna, ty mot uddarna ha-
 de ismassan trugat upp väldiga ishö-
 gar eller isberg, vilka man fick kring-
 gå över land, släpande med sig båtar.

na och det man hade i dem. När man den
sommaren rodde till kyrkan om jaksmäs-
s, jakobsmessan i senare hälften av juli
månad, lågo ännu kvar stora ishasar
i uddarna vid sjöarnas stränder. Det ä-
ret var det icke ett moget korngren
på åkrarna, utan endast säen, sädos,
i de mykta åren fick man det året
'jörva', skörda, och i 'jörvaläna', pota-
tisåkrarna, hade potatisen ej kunnat
stöt mer, just mera, än 'knijtas', böya bil-
das, då tiden var inne att laga upp den.
Den potatis, som fanns i 'läna', åkrarna
var i bästa fall stor som snöttekatt,
hyortronkart, men det mesta av pota-
tisen bestod av årt stora 'jörvaläna',
potatiskeulor, som ingenting dugde till.
Även gräset på ångarna ^{vorut} vänder nämn-

da svåra missväxtåret nästan snö från
 gräs och under de övriga svagåren var det
 allmänt dåligt växt, växt på slätten, så
 att höskörden blev otillräcklig. Och det
 mest underliga var, att under denna
 svagårstid, var fisken som bötblöst,
bovbläst, ur sjöarna och fågeln ur sko-
 gen. Man fick lägga ut nät och draga
 not hur ivrigt som helst, och man er-
 höll blott en obetydlig fångst. Man kunde
 dra not nästan hela natten, men
 hade att bära med sig blott en litet an-
 tal små fisker, små fiskar. Man fick
 jakta hela dagen utan att hava mer
 än någon eyke, enda, vyp, vypa, eller
vor, med sig då man kom hem om af-
 tonen. Det var en fälite, en svårtid. Man
 fick då lära sig huta af alla möjliga utvä-

ga förå h^{ol} kvartiva t^{issa}, bitta på
 alla möjliga sätt för att hålla sig vid liv.
 Det var den tiden ej an r^ä, annan utväg
 än att försöka att leva så gott man k^{un}
 de av b^{äsk}en, bark, l^äv^ä, islansm^äsan,
 renm^äsan och möl^u, islansmossa,
 renmossa och frön ur *Stellaria media*, br^{öd}
 av^ä, tillika med, det lilla man fick
 av åkeru och från sp^{ön} och skogen, jäm-
 te det man erhö^{ll} i^una br^{ök}ka, från
 kreaturen. Att under denna tid er-
 hålla såd^{er} mjöl från nedre lan-
 det var nästan en omöjlighet. Sket.
 leftea och Lycksele fanns ej mjöl att
 köpa i nämnvärd mängd. Lycklig fick
 den k^{än}na sig, som kom i tillfälle att
 kunna förvärva sig ett eller ett par
 pund mjöl, när han hade gjort en re-

sa till Lyksele eller Skellefteå. Under denna tid togo sig män från mest levsta och nedre delen av Sorsele socken före att på stidor färdas ned till handelsplatsen Mo vid Ranen fjorden på norska kusten, där handelsmännen voro innehavare av viktiga förråd av mjöl. Där kunde sorselemännen få köpa så stor mängd av mjöl, som de förmädde bära med sig på ryggen under återfärden till sina hem i Sorsele. Med mjölbördan på ryggen hade de att sträva framåt mot hemmet efter en väg om 16-18 mils längd. Nöden har ingen lag. Gamla personer berättat om sådana färder till Norge. Ungre personer säga, att berättelserna om

sådana färder äro uppdihtade osan-
ningar. Efter 1870 hava flertalet av
dem, som bo i mellersta och övre delen
av Sorsele socken årligen gjort färder
med häst till Mo i Rånen för att där
köpa grynmjöl.

Bönder på godärshemman även-
som bönder på andra hemman hade
under de goda åren före den stora
vägårstiden hushållat och sparat
säd, så att de hade ett litet spar,
sammansparad mängd, av säd i sina
stolpbodar. Men under den stora väg-
årstiden, då allmän kornbrist blev
väldande socknen runt, var det för dem,
som hade något sparat ej annan utväg
än att de måste hjälpa sina medmän-
skor, vilka voro i nød, av det samman-

sparade förvädet av myöl, sådeskorn och scittpolatis, till dess att de voro lika utblottade på dessa förnödenheter som deras grannar inom den kringliggande trakten. De blevo härigenom själva så utblottade, att de fingo gripa till bark och lav för att därmed dricka ut, utdryska, det lilla förväd, som de till äventyrs kunde hava kvar för egen väkning. Nöden var stor inom socknen under den stora svagårstiden. För dem, som voro med i den tiden, blekvar icke minnet bort om den nöd och de svårigheter, som de fingo utstå den tiden. Men mycket märkvärdigt är, att ingen vet berätta om någon person, som under denna hårda tid har svullit ihjäl.

Våren 1870 blev tidig och vacker. Vid

ermesstiden voro åkrarna i de flesta by-
 arna fria från snö, så att man inom kort
 tid kunde börja att köra i dem och bereda
 dem för sädden. Men vår hörnbrist, brist
 på horn, rådde överallt inom socknen
 och endast med stor möda och mycket
 bekvämlighet hade bönderna och nybyggarna
 lyckats anskaffa åt sig något ut-
 sådeshorn och utsådespotatis, men all-
 mänt hade man utför litet utiåde.
 Man sådde och satte i alla fall på åk-
 rarna, så långt utiådet räckte. Men
 på de allra flesta hemman fick man den
 våren lämna åkrar osädda. Sommaren
 blev varm och vacker. Säden på åk-
 rarna växte upp jämn och vacker och
 var och en väntade att få ett storgodär
 på sitt hemman. När det led mot bars-

messhelgen, stodo åkrarna gula och ut-
 matade och på halusträen lutade sig
 kornaxen tunga nedåt. Nu var det ej
 att låta åkrarna längre stå oskurna. Un-
 der sista dagarna i veckan hade man
 skurit till och kluvit videbän, vidjor,
 kluva långsefter, med vilka man skul-
 le binda omkring sådeskårvana, korn-
 tjärva, ty på måndagen skulle man ta
 till gripa sig an med, att skära kornet. Om
 söndagen voro alla byborna sambade
 i bönen. Men sedan denna var slut, blev
 det ivrigt tal om skörden. Alla tyckte att
 den spegelklara himmeln såg skär, ut,
 starkt lysande och kall. Somliga mena-
 de, att man gjorde klokat i att börja skära
 så fort man hann, fastän det var sönda-
 gen. Men de övriga, och det var flertalet, sa

de, att det var ingen fara för, att det skulle
 frysa under den kommande natten, då det
 "gäkå a blost", blåste, så pass starkt, om än
 vinden var nordlig. Till detta tal litade
 man och brydde sig om att börja skära
 på söndagseftermiddagen. Vinden höll
 i att blåsa ända till sena kvällen, och
 alla i byn lade sig i legn att sova. Men
 långt före solens uppgång vaknade
 husmodern i en av gårdarna och steg
 upp. När hon käste ögä, litade, ut
 genom fönstret, såg ^{hon} att marken var ö-
 vertäckt med vinfrost och halmen på cik-
 rarna var vit som av nyfallen snö.
 Hon gick till kammardörren, öppnade
 den och ropade åt barnen och pigan, som
 lågo i kammaren, och sade: "Stig upp a se!
 Nu ha gäkå a blost", blåst, "Stig upp och se!"

Nu har godkakan fruset bort. Hus-
 bonden och husmodern gick ut på gården.
 Solen hade ännu ej gått upp. Vindilla råd-
 de. De två gick till närmaste äker. Gran-
 nen från närmaste gården kom till
 dem. Alla tre klämde på axen med fing-
 rarna. Axen voro hårda och grova.
 "Den här kallnatten har ej gjort kor-
 net någon skada, axen känns hår-
 da och stadiga", sade grannen. Alla tre
 vände nöjda i sinnet till stugan. Men
 solen höjde sig med heta strålar över
 trädtopparna och vindrosten försvann
 hastigt. Nu gick man åter till åkrarna
 och klämde på axen. Nu voro dessa mj-
 ka och svampiga och vatten sippade ur
 dem. Man rev sönder ax och betrönder horn.
 Horngränen hade ingen kärna. Axen

på halmen voro allenast fjordeårs, år utan kärna, vilka bestodo av idel sådor. Ater hade man att genomleva ett nödår och dra sig fram genom att leva med bark och lav. Tungt kändes det. Förfärligt tungt!

Vintern, som följde efter missväxtåret 1870, blev den sista vinter, under vilken man inom Sorsele använde furubark, lav och mossor såsom födoämnen för människor. Efter 1870 följde flera goda år med riklig sådes- och höskörd. När det långre fram i tiden åter blev missväxtår, så fanns mjöl i riklig mängd att köpa både i Norge och på handelsplatserna nere i landet.

Under vintern efter svagåret 1870 bereddes befolkningen inom Sorsele en

vis lättnad i näringsbetyggen: Den vi-
 tem fanns nämligen tillräckligt av mjöl
 att köpa i Sellaftå och i Lycksele. Det mjöl,
 som hölls till sale, var s. k. mattmjöl: groft
 råmjöl i stora säckar, flätade av bad.
 En sådan säck eller matta innehöll
 18 Linnund mjöl och kostade på handels-
 platsen 36 Riksdaler. Man kallade
 dessa mattor råmjölmatta, råmjölmattor,
 och man visste säga, att denna mjölsort
 var kommen från Ryssland. Det grov-
 malna mjölet i dessa mattor var ej så
 län' dögligt, skadat av fukt, och var
 ofta uppblandat med halmstybb.
 Blott få husbönder hade råd att kö-
 pa en hel matta för husets behov. Men
 flera husbönder köpte en matta på
 låga, för gemensam råkning och vägd

sun; delade efter vikt, mattans innehåll i förhållande till de penningar var och en hade lagt ut vid köpet. Matmjölet var intet gott mjöl, men man kokade gröt, välling och soppa av det och bakade till och med något mindretal brödkakor därav för att få smaka rågbröd till en liten omväxling i bark- och lavdieten.

Män och kvinnor, vilka hava nåt hög ålder, berätta, att de i sin ungdomstid hörde av de gamla, som då levde, att i den första nybyggartiden inom den trakt, som nu innefattas av Sorsele socken, inträffade missväxtar mycket ofta, och på den tiden hade man så små åkervidder, upparbetade uti korn och rågskörden på de små tegar.

na blev så ytterst liten, så att man i hus-
hållen på den tiden nödgades använda
kornmjöl och rågmjöl i högst obetydlig
mängd. Blott mjölk- och köttvälling och
fågelsoppa avredde man med korn-
mjöl. Gröt kokade man blott sällan
i vardagslag. Men från äldsta tid har
det ansetts vara en orubblig regel, att
man skulle koka grötesgröti till kvälls-
mat, när man arbetade ute på ångar-
na. Slättesgröten har man aldrig velat
undvora.

Att misväxtar så ofta inträffade
under den äldre nybyggaretiden kan
man varken finna otroligt eller under-
ligt, då man vet, att de gamla nybyggare-
befädderna aldrig tog upp ett dike vid
eller i åkeru för att ur denna leda bort vat-

ten synen ur åkerna. Istället för att söka
 göra åkermarken torr, var man i högst
 måtto ivrig om, att så snart tillfälle där-
 till gavs, från bäckar och källor medelst
 små diken leda vatten och sprida det i
 alla dalar mellan de bäckar, där man
 hade sina åkertergar. Så gick man till
 våga för att åstadkomma riket höbävan-
 de slättesångar i gårdens omedelbara
 närhet. Men genom detta tillvågagåen-
 de gjorde man hela åkerområdet starkt
 vattensjukt och mycket frostförande.
 Det är ej att undra över, att under sådana
 omständigheter det ena missväret
 inträffade tätt efter det andra.

Blott obetydligt av det korumpöl och råg-
 mjöl, man erhöi ur såden, använde man till
 bröd. Till brödlämne använde man fu-

rubarkmjöl och lav med tillsats av
 en stöve eller mindre mängd mjölmjöl,
 måldmjöl. Måldmjölet malde man
 av mjöli. Denna är det avfall av agnar,
 sädor och halmslybb, som uppstår vid
 sädens rengöring på logen. Till detta
 avfall inblandade man något lätt-
 korn och en helt obetydlig mängd
 'fränkarkörn', moget, tungt korn. Bark-
 mjöl, lav och måldmjöl använde ännu
 till bröd man har använt i de flesta
 hushåll inom Sorsele socken ätt ifrån
 den första nybyggaretiden ända till
 början av 1870-talet. Under samma tid-
 rymd har man använt till utdrysning
 medel för kokmjöl islandsmossa och
 renmossa samt taggmöln, taggmolle, från
 örten *Stellaria arvensis*.

Det är redan berättat att man i de allra flesta gårdar använde bark under tiden före 1870. I gårdarna uti fjälldalarna långt upp i socknen hade man ej detta hjälpmedel att använda till bröd, ty omkring fjällbyarna finnes ej tall, som lämnar duglig bark att tagas. Man behövde i varje hushåll en stormängd av furubark för varje år. När man hade gjort bort säena och fått kornet och potatisen i jorden, och när furan gjedelöft, när sav hade bildats under furans bark, bar det av för alla gårdens ärbetj^{are}, arbetslösa personer, uti skogen för att ta barken, taga bark. Man sökte sig till en trakt, där det fanns rikligt av tall med grön bark långt ned utefter tallstammen. Tallar

med 'skråvubärke', tjock, söndersprucken bark voro odugliga att taga bark utav. Karlarna fällde furu efter furu och kvistade av stammarna väl. Kvin-
 norna skuro med stora vassa knivar ge-
 nom stammens bark snitt runt stammen
 på ett avstånd av vid pass $\frac{1}{2}$ alm mellan
 snitten. Därefter efter skuro de ett längd-
 snitt genom barken längs utefter stam-
 mens hela sida. Från längdsnittet värs-
 sade man sedan lös barken från stam-
 mens ved med hjälp av yxe, eggen eller van-
 ligare med en liten böjd kil av järn. Män-
 nen togs även lös bark, sedan de hade
 fällt ett tillräckligt antal träd. Varje
 barklängd på stammen togs lös hel,
 så att den bildade en 'barkklur', bark-
 vulle. En mindre vulle sköts in i den när-

mast större, så att man erhöi en tjock
 rulle av bark från varje furustam.
 När man hade fram mot aftonen tagit
 barken av de fällda stammarna, så att
 dessa lägo vitgula överallt på bakhutt-
 ningarna, skuro männen ned långa, spå-
 da björkar och gjorde av dessa 'svegana',
 bärvidjor. I svegana lade man in bark-
 rullar till lagom tunga bördor. Omkring
 barken i bärvidjan knäppte man igen
 och drog åt vidjan, så att barkbördan skul-
 le sitta stadigt fast. Nu hade var och en
 av 'bärklagarna', bärklagarna, sin 'svega-
 bär' av bark att bära hem. Bördan kasta-
 de man så på ryggen, att änden av sve-
 gavidjan kom att ligga på axeln, så att
 den bärande kunde hålla fast bördan
 på ryggen medels tag med händerna om

ändan av bärrvidjan med båda händerna. När man kom hem med bördan gick man med den till ladugårds- eller stallporten eller till köket och lömde där ut bärrvidjan. Där lade man ihop all barken i en hög och där fick den ligga ett eller ett par dygn för att mjukna. Under några följande dagar hade man fullt arbete med att hak barken, skala av den den gröna ytterbarken, och hänga upp barkskynkeena. Man rustade nu i ordning kvarterslänga tjocka runda kubbar av lika längd som barkrullarna. På dessa kubbar tog man bort barken och gjorde dem riktigt släta. Var och en person, som skulle hasla, fick taga taga sig en sådan häckkläb, hasselkubbe. Omkring kubben virade haslaren ett barkskynke med grönbarken ut-

åt. Hantlaren satte sig med knubben i knä-
 et på ett säte eller på golvet och skar med
 kniven undan för undan bort all grön bark
 från barkskynket, så att detta blev vitt eller
 rättare vitgult på båda sidor. Att på det-
 ta sätt skära bort den gröna barken från
 den vitgula kallades att 'h^utt', h^uttla,
 barken, och den gröna barken, som föll
 av och samlades på golvet, kallades 'h^utt',
 h^uttel, bs. h^uttu, pl: h^uttä. Vart och ett
 avhasslat barkstycke bredde man ut
 över knäna och skar omsorgsfullt bort
 barkkanterna omkring kvisthålen
 i barkskynket, ty barken i en sådan
 kant var 'kⁱddu', kⁱddrik, och hade
 stark, b^urk smak, och var därför all-
 deles oduglig att få vara kvar i den
 bark, som skulle göras till mjöl.

Den hasslade barken hängde man upp på stängerna i korvhåspan, om man hade en sådan på gården, eller på stängerna i tomma höhåspan, där den fick hänga kvar, till dess att den blev hårt skarptom. Men icke bar man hem och hasslade av bark, man tog, genast efter att barken var tagen av trädstammorna. Största mängden av bark hässjade man i skogen uti vanliga höhåspan, där barken starkt sammanprässades. I dessa håspan fick den ligga kvar till snöföre uppstod under vintern, då man forslade hem barken i höstevindan eller källstevindan, varefter man under vintertiden hasslade och beredde den till användbar bark. Man kunde då hålla till med hasslingen i köket och hängde då upp de hasslade barkskynkena

på stänger, lagda över tvrhåsarne under varmtaket eller innertaket.

Sedan barken hade blivit tillräckligt torr på stängerna i håsorna, tog man ned den och lade den i förvar i staplar ute stolpboden, där den fick ligga kvar till hösten. Då tog man ut den och lade den i stora kear och sås och fylde över den med kallvatten. I detta fick den ligga ett par dygn. Sedan tog man upp den och hängde den på stänger, så att vattnet skulle få rinna av den. När då barken var något ännå torr, förde man den till bakugnen. Där eldade man upp bakugnen, och när denna var lagou het, sköt man in i ugnen det ena barkskynket efter det andra och gräddade skynkena

där, till dess de antogo brunaktig färg,
 då man tog ut dem och kastade dem
 på en halmbädd, där de fingo svalna
 och hårdna. Sedan bröt man sönder
 dem i en stämptien, stämptenna. Den-
 na tunna var hög men av liten orakerth.
 Den var laggad av tyckt och stadigt
 virke och var ämnad att stampa bark
 och måld. Stunnan stampades bar-
 ken med 'måldstampen', måldstampen.
 Denna stamp bestod av ett skaft med
 en skävel eller skiva i nedra änden.
 I nedra kanten av skivan var insatt
 en tunn, vas järnskiva. Man kunde
 med detta redskap stöta sönder bar-
 ken till småstycken, ej större än sad-
 korn. Denna finfördelade barkmassa
 förde man till kvarnen, där man malde

den till furumjöl. Detta mjöl var gult
 som ärtmjöl till färgen och såg behagligt
 ut. När man bakade bröd av furumjöl-
 let, blandade man in störan ganska
 mycket maldmjöl. Men den deg man
 därav erhöll var ganska oholig, ohäl-
 lig, att baka utav, så att kakorna lätt
 föll sönder, då man skul kast dem
 på fräsa, kasta dem på brödfälen.
 Med anledning härav måste man
 göra furubrödsbakorna ganska tye-
ka. Barkbrödet smakade starkt
 kända, och när det blev torkt, var det
 hårt och hade skarpa, vassa kanter.
 Men man kunde det oraktat med väl-
 behag äta det till filä, tätmjölk, och
 till fisk och potatis och kött och pota-
 tis. Men att käsa, stryka, smör på bark-

bröd för att äta det i form av smör-
beta, smörgås, quik ej gärna an, ty
smöret framkallade i brödet på o-
behagligt sätt den otrevliga kådma-
ken i brödet, så att smörgåsen blev ö-
cetanis, oätlig. Men man kände till
ett sätt, genom vilket man kunde gö-
ra kådmaken i brödet mindre fram-
trädande och på samma gång göra
det mera mjukt och sejt. Om detta sätt
att behandla brödet skall berättas
här nedan.

Mycken ung, varker tallskog gick
till spillo för barktagningens skull.
Men den omständigheten var intet
att fästa sig vid. Man hade skog i över-
flöd, och man ansåg den vara, i det
närmaste alldeles värdelös. Över vida

sträckor lägo de vitgula, ~~st~~åta och raka stammarna efter de fällda barkfuroarna sida vid sida. Var avståndet från gården ej långt till de fällda träden, kunde man under vintern förela hem de avbarkade, tova stockarna och hugga upp dem till ved. Men lägo de på längre avstånd från gården, fingo de i fred ligga kvar på marken och förmultna.

Man kunde göra barkbrödet mera segt och vålsmakande genom att inblanda lav i barkbrödstöpan tillsammans med furumjölet och måldmjölet. Till detta ändamål tog man från skogen hem både granlav och furulav. Dessa lav rensade man fullt fri från barr, småkvistar och barkflisor. Där efter lade

man den rena lavan i stark, varm
 lut och lät den ligga i denna en längre
 del av dagen. Lulen drog bort starksmä-
 kken, garvsyra, ur lavan. Man sköljde
 sedan bort luten ytterst väl ur lavan
 med rent kallvatten. Därefter lade
 man lavan i en gryta eller kittel, fyllde
 över den med vatten och satte grytan
 över elden att koka. Under kokning-
 en upplöstes så smärningon lavan i vat-
 net till en seg, limartad massa. Under
 kokningen fick man flitigt röra om
 i grytan. Denna massa blandade man
 in i stöpan av furumpjöl och måldmpjöl.
 Utav lavmoset blev visserligen stöpan
 mörk till färgen, men den blev seg och
 gott att baka utav, och brödet av den de-
 gen blev lättuggat och ganska välma-

hande. Det var rent lätt, rent av gott till smaken. Man kunde ju inblanda mer eller mindre av lavmos i barkbrödstopan. Somliga inblanda så mycket lav, att brödet i själva verket var mera lavbröd än barkbröd. Men detta bröd kallades alltid barkbröd eller allmänt vanligt furubröd. Inom Sorsele har man icke bakat bröd av enbart lav och måldmjöl. Därför kan man inom socknen säga, att man inom denna socken aldrig har bakat och ätit lavbröd.

I ett och annat hem har man försökt sig på att baka bröd av benmjöl. Man krossade benen till pulver och malde detta i kvarnen till benmjöl. Av detta mjöl i blandning med måldmjöl stöpte man och bakade bröd. Det bröd man er-

höll, var vitt och vackert, men det brödet var smaklöst och så hårt, att det var oätandes. Kakorna voro så frönspröda, att de föllo i små stycken vid den lindrigaste stöt.

Utav islandsmossa och renmossa tillredde man sig mjöl. Man plockade säckfullor av dessa lavsorter i fuktig väderlek och rensade dem omsorgfullt från kvistar, barr och barkstycken. Båda arterna av lav blande man tillsammans redan vid plockningen. Den rensade lavmassan lade man i kall, stark lut och lät den ligga länge i luten. Sedan tog man upp laven och sköljde väl bort luten ur den med kallt vatten, varefter man bredde ut den på bord och bänkar och avlyftade lövar, där den

fick ligga orubbad, till dess att den blev riktigt kruttor. Den torra laven gnuggades man sönder till fint mjöl mellan händerna. Detta mjöl blandade man i bröddegen. Men vanligast var, att man använde detta mjöl i blodkorv och blodpannkaka. Dessa maträtter blevo högeligen välsmakande, då man använde här omtalade mjölvort vid deras tillredande.

När man rensade säden på logen, tillvaratog man alltid taggmollen d. ä. frön av 'tågå'. Tagg är örten *Stellaria media*. När man g' led brist på mjöl, inblandade man taggmollen uti lösja eller värmningen åt kreaturen. Men när man led brist på mjöl, torkade man denna molle i bastun och malde den till mjöl, mjöl av molle. Utan detta mjöl ba-

34
 bakade man icke, men man kokade gröt därav. Den gröten var visserligen mörk, ja nästan svart till färgen. Man åt den med god smak till mjölk och man märkte att den gröten var mycket födande, närande.

Swagår på hö inträffade visserligen icke så ofta som swagår på säd, men de inträffade tillräckligt ofta för att välla stora bekymmer och förorsaka mycket strävan för att man över vintern skulle kunna fö fram kräkta, kunna hålla kreaturen med den föda, de behövde. Tälldre tid hade hemmansinnehavarna en ödesdiger benägenhet att sätta i ämna till att vinterföda, ett så stort antal husdjur som möjligt. Man me-

Lappland
 Sorsele
 ULLA
 acc. 5263
 1932

38
 made att det var hedersamt att hava
 fåhuset fullt med kreatur, om man än
 visste att man hade knäppt med födo-
 ämnen åt den utför talrika boskaps-
 uppsättningen. Följden härav blev att
 man i ett stort antal gårdar redan från
 hösten och vintern igenom fick lägga
 ivrigt arbete på att skaffa hem och be-
 arbeta många hunda slags födoäm-
 nen åt kreaturen för att därmed dröj-
 'in', ut, utdrya höförrådet. Men under
 vintern efter en sommare med dålig
 höväxt på slätten så att höförrådet
 blev litet, inträffade det, att man på
 ett stort antal hemman råkade i 'hö-
 lösta', höbrut. Då 'vat' ha fövöcsta
 bänan, den stora svårigheten, för
 gårdens folk med att 'hol' livē ti kräcka,

hålla kreaturen vid liv. Man fick då skaffa från skogen 'förförä', nöd-tyålufoder av flera handa slag för att 'hal' kräka på benä, föda kreaturen så pass, att de kunde stå på sina ben. Men trots i vrigt slår fick man kreaturen utsvultna, utvältade och 'svaga på benä', svaga i benen.

De utdrysningemedel för höet, man allmänt använde, voro 'skav', 'bétu' eller 'bétu' och 'hæstdynga', hästgödsel. Skåvå, skav, är lösskivorna smala skivar av bark från stammar och kvistar av rönn, rönne, äppel, asp, säppa, sälg och viskögen eller vide, vide.

Rönnskavet är det bästa av allt slag skav. Det har värderats såsom ett verkligt kraftfoder för kreaturen. Av detta

blevo kreaturen feta och släta i häret, och när mjölkbovna fingo äta skav i tillräcklig mängd, mjölkade de duktigt. Allt från äldsta tid har man skivet, skavat, d.ä. skurit lös barkspånor från avhuggna lövträdstammar och kvistar och även av spåda furustammar till föda åt ^{nö} kreatur och hästar. Men emedan man så ivrigt skavde rönn, blev denna så småningom utrotad i skogen i byns närhet. Långre fram i tiden fick man därför färdas lång väg till avlägset liggande liggande berg för att söka efter rönn. Men där kunde man anträffa platser, där rönstola, flera stammar ur en och samma rot, och rönlöna, rönlundar

stodo tätt på ett vidsträckt område.
 Driftliga husbönder brukade redan
 under höstvinterna, medan det ännu var
 snöförel, endast tunn snö på marken,
 begiva sig till rönvika områden och
 där hugga och lägga samman stora hö-
 gar av ronn för vinterbehövet, men
 flertalet husbönder högg blott för
 dagen så mycken ronn de kunde för
 varje gång taga på lasset och forsla
 hem till gården. Ronn forslade man
 hem i stora lass på långslåde. På slä-
 den band man fast det visiga, omfång-
 rika lasset med vidjerep. När man
 kom hem på gården med lasset, lade
 man upp en rönhöpi, en bräte av ronnar,
 invid vedbacken. Bräten ökades i höjd
 och viddi den man ronnlassen forslades

hem till gården. Nu gällde det för flertalet av husfolket, som dugda på det, som dugde att uträtta något, att 'sk~~eva~~, skava, rönn. Tidigt på dagen ställde en karl sig vid en kubbe invid rönnhögen och högg av rönnstammar och kvistar i stycken, långa som vedtrån, och bar in i köket börda efter börda av 'rönncäpa' och rönnkäppar, och lade ned fången i flera högar bredvid de ställen, där på golvet, där sk~~ev~~ära, de, som skulle skava, skulle ha va sin s~~it~~teplats under skavningsarbetet. Innan det började att bära in rönn, fisk levnfolken skynde att sopa bort granbrevet från det området av golvet, där skavarna skulle hålla till. Rönnkäpparna skulle nu få ligga inne och tina upp, till dess att man skulle börja att skava på ef-

termiddagen. Det kunde ej hjälpas att
 det blev blöta på golvet från rönkhögarna,
 på vilka snön och isen tinade till vatten.
 Sedan karlarna hade kommit från ut-
 arbetet och ätit middag, satte de sig invid
 var sin rönkhög, och drog knivarna ur
 slidorna. Även mindreärviga och någon
 kvinna satte sig i skavningen. En ska-
 vare tar upp en rönkåpp. På den är flera
 kvistar. Dessa kvistar rycker han lös från
 kåppen. Han låter kåppen falla på gol-
 vet, men alla kvistarna har han liggan-
 de på knäna. Tarje kvit för sig tar han i
 händerna och bryter den från toppänden
 i mer än fingerlånga stycken, vilka få
 hänga ihop i barken. Han bryter kvisten
 på så långt stycke, som den ej är grövre än ett
 penuskaft. Inlet stycke av kvisten bryter han

han lös ur barksammanhanget, så att de bliva lösa var för sig. Att bryta så, att lösa pinnar komma i skavet, är att begå en oförriktighet, som kan välla olyckstillbud eller åtminstone vällar bevärr.

När kreaturen äta skavet, kan en sådana lös pinne lättligen glida hel ner i djurets svalg, lägga sig där på tvären och fastna i svalget, så att djuret icke kan svälja. Därigenom kan olycka med djuret inträffa, ifall man icke kan få ut pinnen.

Här ett sådant missöde inträffat, måste en karl öppna djurets mun och hålla den öppen, medan en kvinna för handen in i svalget och tager pinnen därifrån. Kreaturen tycka mycket bra om att få tugga bruten rönnkört, ty på den finnes alltid en mängd av 'körnär', bladknoppar, som

göra kvisten saftig. Sedan skavarn ha
 brutit att spådkvitt, skavar han barken
 av de grövre kvistarna och kastar dem bak-
 om sig på golvet. Sedan tar han upp rönn-
 käppen och skär barken i långa spånor
 av den och kastar den vita käppen bakom
 sig. Sedan tar han sig en andra käpp
 för att behandla den på samma sätt som
 den förra käppen. Käpp efter käpp blir
 vitt. Såsom denne skavare bär sig, bär
 sig hans kamrater åt. Ingen har något
 avvikande bruk. Alla sitta lysta. Skavet
 skyller över golvet och börjar växa till
 hög. En av skavarna stiger upp, han-
 sar tillhopa ett fång utav avskavda käp-
 par och gör och kastar dem i spiseln, varef-
 ter han sticker in en tjärugåd, tjärriket
 vedträ, mellan rönkäpparna, och inom

några ögonblick flammar en klar lå-
 ga upp och kastar sitt sken till skavarna,
 vilke en stund har arbetat i halvörker.
 Man fortfar med arbetet långt utes-
 bevälten. Skavhögen har vuxit till en
 liten kulle mellan skavarna. Men så ta
 vånkåpparna en ånde. Skavarna resa
 sig från stolarna och sätena och våta ut
 benen. Ett fång av de vita kåpparna
 lägger man i vedlädan. De övriga lägger
 man i fång på armarna och bär dem ut
 på vedbacken. Någon kommer in i köket
 med ett par strig säckar, säckar av blå-
 träid. De fyllas med skav och man bär
 den och sätter in dem i fåhuslädan. Nu har
 man skav i lädan för behovet två till tre da-
 gar. Ett par dagar i veckan hela vintern i ge-
 nom får man sitta och skava åt 'sergekä'.

Aspen fälldes man i massa uti 'garn-
 bränning', vedjeländ, där skogseld
 hade gått fram i äldre tid. Aspenstoc-
 kar na förslades hem till gården, höggos
 till 'vedkubbar', vedkubbar, och klövos
 till vedträn. Dessa buros in i köket, där
 man skov, skavade, av dem barken.
 Men emedan aspens bark är mycket
~~mycket~~ tjock, fick man se till att skä alla
 barkspånorna mycket tunna genom
 att skära flera spånor på ett och sam-
 ma ställe på kubben. Emedan barken
 är så tjock 'vante', ökade, det bra, så
 att man fick mycket skav av ett mind-
 re antal kubbar. Aspen var lätt att
 'skäva', skära. Både kor och hästar
 äto aspenskavet med begärlighet. Men
 emedan det är torrkande för kroppen,

-va?/g.s.

värderades det ej så högt som römska-
 vet. Måste mjölkkorva äta aspiskavallt
 för mycket, så 'sent', senade de, gävo mind-
 re mjölmängd, än då de fingo äta röms-
 skav. Aspiskavet gav man både eubort
 och inblandat i höet både åt kor och häs-
 tar. Under vintern förslade man hem
 det aspiskav, som kallades 'lurshav', rull-
 skav, vilket man hade tagit av aspiska-
 mar i sammanhang med lövtagning-
 en under sommaren och städad in under
 lövhånsjorna (Se om detta skav i uppsatsen
 om lövtagning.) Hemma i gården vette man
 in lurshavrullarna i ett stort keav och
 öste sedan vattnet i kearet. Rullarna fingo
 stå bra länge i vattnet och barken blev
 därigenom mjuk och i den uppkom en syp-
 lig smak, som gjorde den omtykt av beva-

leven. Lurshavskivorna voro både kor
och hästar's mas et, begärliga på. Men
man borde skära sönder lurshavet i myg-
ket tunna skavskivor.

I byar, där man hade ont om att finna
vonn och asp, måste man hugga sålg och
vide och skava barken av dessa buskars
stammar och kvistar. Men det var ett tids-
ödande och bewärligt arbete, ty på dessa
sålg- och vidkåppar är barken så ytter-
ligt tunn, så att det ökar så litet i skav-
högen. De spåda sålgkvistarna kün-
de man bryta på samma sätt som vön-
kvistarna. Videkvistarna däremot äro
så sege, att de icke künna brytas, varfo-
re man måste lämna alla spåda vide-
kvistar hela i skavhögen. Detta skav var
ej så gott och nyttigt som vön- och aspska-

vet och särskilt sälgskalet verkade uttorkande på djurens inälvor. Man stult, gav, detta skav utslutande åt nötkreaturen.

'Betri', 'béttri' eller 'gäggä' använde man till födoämne åt får, getter och krutar i de flesta gårdarna under hela vintern, där man hade tillgång till ung furuskog. Till bet högg man spåda ungtallar, som hade grön bark nästan ända ned mot roten. Var det något 'skravubark', grov sprickfylld bark, ett stycke upp efter stammen, så högg man stubben efter tallen så hög, att den skrovliga barken blev kvar på stubben. Sådana gröntallar fällde man höptals och kvistade och förslade hem till gården. Där högg man av stammarna i passande längder, för att bebävarna av dem skulle bekvämt kunna resas inne

i får och getkåttorna. Därefter klöv man sönder stockarna i två halvor. Var en stock av betydligare grovlek, klöv man sönder den i fyra eller flera klåvar. På detta sätt åstadkom man den mängd av 'betklåvarna' betklåvar, som man behövde för ett par veckor framåt, varefter man fick skaffa hem och ställa i ordning en ny massa av dessa klåvar. Men av en del grövre grönstöckar högg man en hop kubbar, som i längd svarade mot en hästkrubbas bredd i stallet. Betklåvarna reste man in i fårkätten och getkållen på sådan höjd, att getterna och fåren bekvämt nådde till klåven med munnen. På båda sidorna om de inställda klåvarna samlade sig djuren och 'gnag' gnagde av barken, tuggade och sväljde så fort, de förmådde.

t. 2/9.3.

De klävar, man hade satt in i kätten på morgonen, voro vid middagstiden i sin helhet väl avgnagda och vita. Man fick då taga ut dessa klävar, bära dem utom fähuset och stapla dem i bët och höena högen utav avgnagna betstockar, för att därefter sätta in i kättarna nya betklävar för aftnens och nattes behov.

På morgonen voro även dessa stockar noggrant avbarade och vita. Genom att gnaga och äta furubarke höll sig jären feta ochullen på deras kroppar ansågs därav bliva lång och tät och där till "vägi", lockig.

På båda sidor om hästkrubban i i stallet nära krubbans inre överkant borade man in och fästade i väggen två stadiga brokkrökar, vilka voro

starkt böjda reppat. På denna kubb-
kar laden man in av de grövre gröna
tallkubbarna, som man hade huggit
till. Håsten, som hade kubben tätt
framför nosen, dröjde ej med att bör-
ja gnaga barken av den. Han bet med
sådan kraft i kubben, att ljudet av
betten kunde höras ett godt stycke u-
tanför stallväggen. I den mån häs-
ten gnagde i kubben, så vände denna
på sig, så att hästen 'flap del' kom ut,
att gnaga all bark av kubben, så att den,
som längre fram på dagen, kom i i stal-
let för att se till hästen, fann att all
bark var bortgnagen av kubben, så
att han fick lägga in en ny kubbe i
den förras ställe att öva tänderna på.
Man ansåg, att hästen höll sig tullig

och kraftfull, när den fick gräsa och äta tallbark, och utav gräsandet blevo hästens tänder friska och starka. Hurvida man även i andra trakter har haft det bruket, att låta hästen gräsa tallbark, har jag ingen kännedom om.

På ^{de} torde gårdar vara inom Lorsele socken, där man iske under vintern har använt hästdiäna, hästspilling, till födoämne åt mjöskorna, de mjölkande korna. Hade man i gården vägsit va förä för vintän, nått med hö för vintern, fick man börja att begagna hästspilling åt korna redan från hösten och fortsätta därmed, ända till dess man fick släppa ut kreaturen på bete vid sommarens början. Men

innan hästgödseln kunde användas såsom föda åt korna, måste den kokas och behandlas på visst sätt, och vid den anordningen hade man icke så litet besvär och arbete. Vanligt var, att man kokade hästgödsel två gånger om dagen: på förmiddagen och eftermiddagen. Man kokade den i stora värmugrytan, som var inmurad uti eldstaden i värmhuset eller värmstugan, eller, om man icke hade värmstuga på gården, uti eldstaden i värmkötta, värmkötan eller i eldstaden inne i fähuset, då man hade sådan där, vilket ej förekom på så många gårdar i äldre tid. Från gödselstaden utanför stallväggen hämtade man den färska, obrunna hästkyngan i häjkebjuten, eller häjkeämra av trä, träambaren med

vidjehandtag, och bar och tömde den i
 värmgrytan och fyllde över den med vatten
 och satte grytan i kokning. När innehållet
 i grytan hade kokat en längre stund,
 så hade på vattenytan i den lagt sig
 ett lager, vilket till utseendet hade lik-
 het med smält fett. Vissa personer trod-
 de på rama allväret, att detta lager bestod
 av verkligt fett, som hade avsondrat sig
 ur hårgödseln. Uti grytan inblandade
 man rönskav, avfall från rensningen
 av säd, taggmolle och löv samt något
 litet av bladrikt hö. Allt detta fick koka
 samman med spillningen. Massan öste
 man upp i säar och därmed hade man
 tillrett döya eller värna, värning,
 till en måltid åt mjölkkoorna. Så tillred-
 de man döya i en del gårdar. I andra går-

där kokade man hästdyngan enbart i vatten. Men i döjsåarna lade man in de växtämnen, som nyss blivit utpräparade här ovan, och över dessa öste man den kokta hästdyngan, varefter man kraftigt rörde om och blandade massan i såarna, och lät sedan såarna stå, på det att brun stark lag, avkok, skulle utvecklas av innehållet i såarna. Man tillredde döja även utan tillsats av hästgödsel. Om sådana döja och all döjas användning kommer det att nämnas en del i min uppsats om kreaturskötsel och mjölkhantering. Kreaturen äto värmningen med hästgödsel inblandad utan svårighet, och djurens ägare höll för, att korna höll sig friska i magen och fingo god matlust av att äta hästdynga. Ett stort antal gårdar an-

har man på
 gårdar väl förbrukat av spillning,
 som producerat i stallet, till mat åt kor-
 na i fåluset, så att icke den minsta 'dijf-
 käis', gödselhög, av hästgödsel har hunnit
 bildas utanför stallväggen under vintern.

När fram på vårvintern hölsta, hö-
 bristen, har börjat göra sig starkt gällan-
 de i gården, var det ej annan utväg för
 gårdsfolket än att framkaffa 'förför'
 att 'livnär', uppehålla livet i kreatu-
 ren med. Det 'förför', nödfoder, man då
 närmast hade att gripa till var gren-
 och tall-laven. Man fick begiva sig till
 skogs och där fälla granar och tallar
 och från dem kvista av de lavrika kvis-
 tarna. Av sådan lavrik barkvist för-
 de man hem till gården 'hökkrinfyllan',
 fyllda hökkrindor i stort antal. De lav-

man på detta sätt skaffade hem, rensa-
 de man icke på något sätt, utan bar åt
 så väl nötkreaturen som ^{åt} får och getter sto-
 ra jävån, givor, eller rättare sagt fång
 av grankvisten med lav på. Fåren och get-
 terna plockade bort och äto upp varenda
 lavitvä ur kvisten i deras étän, höbord.
 Nötkreaturen äto ej blott all laven ur de
 givor de fingo i bäsen, utan de äto där-
 jämt upp barret och de spåda kvistar-
 na. När man på aftonen hade givit nötk-
 creaturen och småfäa, fåren och getterna,
 fång av lavkvist, så fick man från nöten
 bäsar samla kvist, som varken hade lav
 eller bar kvar, men den kvist man samla-
 de ur företan, den hade allt bar kvar om
 än all laven var försvunnen. All denna
 kvist bar man samman till en hög utom få-
 nuset, där högen av den

hanu med att bli både vid och hög, innan vinterna tog en ända.

Nötkreatureu kunde ej finna sig i att äta lav under en längre tid. Det var nödvändigt att skaffa omväxling i deras matordning. Därtill använde man ju skav. Men sedan snötäcket började vara upptinadt, så att män ej kunde färdas på snön med städor och kälkar, kunde man ej få hem tillräckligt att skava utav. Tillsärligen var det allmänt vanligt att man tog med sig en säck och gick på skidor under natten till en trakt, där rönn fanns, tände en eld bredvid en yvig gran och satt under granens ~~gren~~ grenar och skavade, till dess man fick en bödda skav i säcken. Detta kallades att 'sköva i skogen'. Under följande natt arbetade man sig

fram genom snön till hemmet. Men det skan-
 man på detta sätt skaffade till gården,
 räckte ej länge. Sedan förfärla ha-
 de kommit, d. v. s. sedan snön hade be-
 rit så lös, att det var omöjligt nästan att
 färdas fram i den, och bäckarna hade
 skivret, gått upp, och sjöarna hade
 blivit 'länlös', gått upp utefter strän-
 derna, var det ej möjligt att få hem
~~lov~~ lov på annat sätt, än att man arbe-
 tade sig fram med lerbördor på ryggen
 genom den djupa, lösa snön. Blott med
 yttersta svårighet kunde man under för-
 falltiden traska sig fram till en gran-
 by på kanske en mils avstånd, där någon
 bonde kunde hava i förväd så mycket
 hö, att han kunde hjälpa den nöditälde
 genom att låta honom 'fa li', bekväma, en

liten topp hö i en dragskrinna eller åtminstone en tunn säck fullpackad med hö, med vilken den hölöse mannen fick arbeta sig fram till hemmet.

Vanligt var att man under förfallstiden begav sig till ett måsalan, område där högmossa frodades, för att där skava tallbark. På sådan mossbeväxt mark frodades vanligen en tät skog av små, grön tall. Där fälldes man småtallar i stort antal. Men när man högg ned en tall, högg man icke lös den lilla tallen helt från stubben, utan blott så att tallen blott kunde vikas ned vid stubbens ena sida, under det att den hängde fast vid stubben. Man kvistade av den ena sidan på den spåda stammen och skavde av den tunna, gröna barken med en träskaffkniv, kniv med skeft i båda änd-

63
 denna. Sedan man hade skavat av den ena sidan på den späda stammen, vände man denna åt motsatta sidan av stubben och kvistade och skavde av även den sidan. Genom att behandla tall efter tall på detta sätt, kunde man få fylla säck efter säck med tällskäva, skav av. Ljun tallbark. Säckarna bar man hem, och tallskavet gav man åt både kor och hästar. Dessa äto det med begjörighet.

En gott födoämne åt mjölkkororna erhöva man, om man lyckades samla någon större mängd av fräkenrot, fräkenrot. Denna rot är näckrosens rotstockar, vilken ligger dold i gylltjan på grunda bankar och i vikar uti ålvar och sjöar. Om sommaren växer på dessa bankar och i vikarna tjock och hög starr i blandning med högt fräken och talrika ständ av vattenklöver. Men yau-

thes trifoliata) och mellan dessa växter fly-
 la massor av vömbläda, blad av (*Nymphaea*
alba och *Nuphar luteum*), och dessa havas
 na ofta handledstjocka och långa rotstöc-
 kar nere i qyttjan under de övriga vatten-
 väternas rötter. Längst fram på vårvintern
 blir det nästan ständigt tidigt öppet vatten
 på sådana fräkenbankar och i fräkenvi-
 karna, medan älven eller sjön i övrigt var
 isbelagd. Till sådana fräkenbankar kunde
 man dra en båt och ro omkring med
 den i det grunda vattnet, och där med ett gräv-
 redskap böka i qyttjan och söka upp de lång-
 a och grova fräkenrötterna och samla in dem
 i båten. Lyckades man samla stort antal av
 sådana rötter, gjorde man ett gott kepp. När
 man kom hem med dessa rötter, skar man
 sönder dem i skivor och småstycken. Inuti vo-

ro dessa rötter vitgula och hade stor likhet med rå söndershuren potatis. Kornen voro högeligen 'snäp', begärliga efter dessa rötter. Men en ledsam omständighet var, att man kunde hemskaffa sådana rötter blott i små mängder.

Under den svåra höbristen nödgades man även utfodra nötkreatureu med björkris. Man fälde stora björkar, vilka hade smala, hängande småkvistar på grenarna. Dessa småkvistar skar man eller bröt man lös i massor och bar dem till ladugården och gav dem åt korna. Men det var ej nyttigt för dessa att äta björkris under någon längre tid, ty björkriset är starkt torrkande, varföre korna började mjölka helt obetydligt, när de skulle hålla till godo med sådan föda. Björkriset har ansetts så-

som det allra sämsta 'fläga'; arten, av fäng. Lappland
foder och tillgripes allenast i yttersta nödfall. Sorsele

Men nötkreatur och småfå kunna icke
leva alldeles utan stråfoder; de måste hava
'jättrå', aldrig så litet hö att idisla utav. U L d d a
Därföre måste man ovillkorligen hava kor
kvar så pass mycket hö, att man dagligen
kan få giva de idislande djuren en om än
aldrig så liten giva hö. På en ko, ett får eller
en get icke allt något hö, så 'mest jättrå',
förlorar djuret förmågan att idisla, och blir
sjukt. Skall ett sådant djur kunna råddas
till livet, måste dess skötare giva det
'jättrå' åter. Detta kan endast ske på det
sättet, att man öppnar munnen på ett djur,
som är i färd med att idisla, sticker in han-
den i djurets mun och tager med fingrarna
något av djurets idiseltugga, och sedan öpp-

acc. 5263

1932

Landsmålsarkivet Uppsala 5263

O. P. Pettersson 1932. SORSELE

LPL.

Frgl. 19

när munnen på det sjuka djuret och sticker
 in i dess mun den 'jät', man har på fingrarna
 och sedan håller igen munnen, så att djuret
 tvingas att svälja 'jät'. När denna kommer
 ned i det sjuka djurets magräck, återfår det
 förmågan att idessa. Man fick färdas till
 hölador och häspetomter, från vilka snön
 hade gått bort, för att skrapa ihop några
 höttappar av det hö, som hade spulats efter
 på denna ställen, när man hade fört hem
 höet under vintern, för att få använda
 dessa höttappar till 'fäststrä' åt kreaturen.

Med hästarna kunde man under hö-
 britten reda sig betydligt lättare än med
 nötkreaturen. När det blev barmark under
 grönarna och i buskslutningarna kunde
 man plocka manor av björnmossa, björn-
 mossor. Denna mossor tillblandade man

med litet salt och några nävarmåld-
myöl och gavo den åt hästarna till föda.
Dessa äto mossan om än icke med någon
större iver.

I byar där hēvise, ljung (Calluna vul-
garis) växte på heddar och vid spötränderna,
bröt man detta vis så, att dess rötter fingo
stanna kvar i marken. Hēviset gav man
åt hästarna, vilka äto detta med större
välbehag, än de äto björnmossan.

Att vara i hōlōitā en län^{gre} ^{me} ^{tid} under
vår vintern var ett rent 'sijnsträf', ty
därigenom blevo kreaturen så utmaga-
de och kraftlösa, så att de ej hade förmå-
ga att av egen kraft sliga upp i bäsen, så
att gårdens folk fick lyfta upp dem och
och hjälpa dem att komma på fötter. Ej
sällan hände det, att fåre eller flera för

under en sådan nöttid 'stenå', självdö-
go, av brist på tillräcklig näring. Undan
mjölkorna fick man under en sådan tid
blott en liten skvätt mjölk i stäven och
mjölkbytta, stäven och mjölkbyttan. Un-
der den tid man drogs med svår höbrist
för kreaturen, fick man ärodotätta en hel
del arbeten, vilka man eljes borde hava
utfört, och ägna all arbetskraft nästan
både dag och natt åt att sammanska-
fa föda åt kreaturen. Visserligen var
det blott i ett mindre antal gårdar, som
höbristen var till ytterlighet svår, men
i det stora flertalet gårdar drogs man än
efter är med höbrist, om den än i de flesta
gårdar var av lindrigare art.